

Maatwerkmogelijkheden in het VO voor (hoog)begaafde leerlingen

Aan: Scholen voor Voortgezet Onderwijs (VO)
Betreft: Mogelijkheden maatwerk voor (hoog)begaafde leerlingen
Geldend voor: Scholen van Samenwerkingsverband VO 20.01
Doelgroep: (Hoog)begaafde leerlingen die meer maatwerk in het onderwijscurriculum nodig hebben.
Datum: 12 november 2025

Aanleiding

In het voortgezet onderwijs zitten (hoog)begaafde leerlingen die het nodig hebben om op een andere manier het standaard curriculum te doorlopen.

Binnen ons samenwerkingsverband zijn diverse initiatieven ontstaan om (hoog)begaafde leerlingen beter te bedienen. Dit document bundelt deze initiatieven en beschrijft de beleidsruimte en praktische mogelijkheden die scholen hebben om maatwerk te bieden zodat de school optimaal voor de leerling werkt en de leerling alles eruit kan halen.

Bronnen

Om deze bundeling van mogelijkheden tot stand te brengen hebben we met name gebruik van gemaakt van de website van Steunpunt passend onderwijs: ruimte in regels. Ook hebben we praktijkvoorbeelden van scholen binnen ons samenwerkingsverband verzameld.

Steunpunt passend onderwijs heeft in het kader van het beleid: 'Met elkaar voor alle kinderen en jongeren werken aan een inclusieve leeromgeving' uitgewerkt wat er onder inclusief onderwijs wordt verstaan en hoe een inclusieve leeromgeving eruitziet.

Binnen het thema 'Ruimte in regels' wordt helder gemaakt waar de ruimte zit om meer maatwerk te bieden als school. Er wordt onderscheid gemaakt in drie deelgebieden:

- Ruimte voor maatwerk
- Ruimte voor samenwerking tussen scholen
- Ruimte voor samenwerking onderwijs en zorg

Zie → [Steunpunt passend onderwijs Ruimte in regels](#)

Interessant naslagwerk is ook het Maatwerkschema vanuit de VO-raad. Dit schema biedt een overzicht van wat er kan en mag in wet- en regelgeving rondom maatwerk. Denk aan vakken volgen in verschillende onderwijsrichtingen, of langzamer of sneller door het programma gaan.

Zie → [Schema maatwerk VO-raad](#)

Verder hebben het ministerie van OCW, DUO Examenloket en CvTE het Expertisepunt passend examineren vo gelanceerd. Het Expertisepunt ondersteunt schoolbesturen, scholen en samenwerkingsverbanden in het vo en vso met de uitvoering van passend examineren in de praktijk en bij de beweging naar een inclusief examenlandschap. Onderwijsprofessionals vinden op www.passendexaminerenvo.nl informatie over passend examineren en kunnen er terecht met vragen of casuïstiek.

Maatwerk vraagt niet alleen ruimte in regels, maar vooral ruimte in denken. Door samenwerking en kennisdeling kunnen we structureel meer betekenen voor (hoog)begaafde leerlingen.

Er zijn al veel maatwerkmogelijkheden beschikbaar voor alle leerlingen. M.b.t. de doelgroep (hoog)begaafden lichten wij er enkele mogelijkheden uit.

Ruimte in regels: mogelijkheden voor (hoog)begaafde leerlingen

Maatwerk in de vorm van afwijking van de onderwijstijd

Ook voor leerlingen met HB die vastlopen in het onderwijs kan er worden afgeweken van de onderwijstijd. Een aanvraag hiervoor kan worden gedaan door bij de inspectie met het internet school dossier (ISD). Hiervoor zijn de volgende zaken nodig:

- Waarom de afwijking van onderwijstijd nodig is. Die motivatie moet in het regulier onderwijs komen van een kinder-of jeugdpsycholoog, een (ortho)pedagoog of een arts.
- Waaruit de afwijking van het onderwijsprogramma van de leerling bestaat en om hoeveel uren onderwijstijd het per week in het lopende schooljaar gaat.
- Voor welke periode binnen het lopende schooljaar de afwijking geldt.
- Welk onderwijsprogramma de leerling op school volgt en welk onderwijs of welke extra ondersteuning de leerling krijgt tijdens de afwezigheid van school. De extra ondersteuning wordt beschreven in het handelingsdeel van het OPP, waarover overeenstemming met de leerling en ouders moet zijn.
- Hoe de school met de leerling planmatig toewerkt naar het volledig aantal uren onderwijs (het ingroeiplan).

Zie → Als een leerling tijdelijk niet naar school kan

Staatsexamen in een vak welke niet door de VO-school wordt aangeboden

Het is mogelijk om staatsexamen te doen in een vak welke niet op de school zelf wordt aangeboden. Bedoeld voor leerlingen die meer willen en kunnen doen.

Zie → DUO Staatsexamen in een extra vak

Aangepaste afname school- en eindexamen

Zijn er aanpassingen nodig en is de reden niet zichtbaar (bijv. een ontwikkelingsstoornis) dan is er een verklaring van een deskundige (psycholoog, orthopedagoog, psychiater of neuroloog) nodig.

Met een verklaring kan een leerling maximaal 30 minuten extra tijd krijgen voor het centraal examen. Bij een aangepast examen, moet het schoolbestuur elk besluit melden bij de inspectie via het Internet Schooldossier

Door DUO wordt hoogbegaafdheid en daarmee bijvoorbeeld samenhangende lagere verwerkingssnelheid gezien als onderdeel van de algemene cognitie en niet als een specifieke belemmeringen door een beperking.

Zie → DUO Aangepaste afname eindexamen

Het inzetten van pauzes

Wanneer een leerling niet in aanmerking komt voor extra tijd, maar er wel faciliteiten nodig zijn is een alternatief voor tijdverlenging meerdere pauzes tijdens het centraal examen. Onder toezicht, en zonder dat de kandidaat toegang heeft tot de opgaven of het gemaakte werk. Voor het inzetten van pauzes is geen deskundigenverklaring nodig.

Het bieden van extra pauze(s) kan zowel bij het schoolexamen als bij het centraal examen. Het besluit hierover is aan het bevoegd gezag. Van dat besluit dient, op de gebruikelijke manier melding te worden gedaan.

Gespreid examen

Een kandidaat die om een speciale reden niet alle lessen kan volgen, mag het examen gespreid over twee jaar afleggen. In de regelgeving staat dat de inspectie 'gehoord' moet worden. Dit gaat digitaal. U meldt in via het Internet Schooldossier (ISD) van de inspectie dat een leerling gespreid examen gaat doen. In totaal is twee keer herkansen mogelijk, eerste keer in het 1e schooljaar en tweede keer in het 2e schooljaar van het gespreid examen. De kandidaat mag alleen de vakken/onderdelen van het eindexamen herkansen die in dat jaar zijn afgelegd. Zie → DUO gespreid examen

Spreading over meerdere tijdvakken bij verminderde belastbaarheid

Het is mogelijk dat een leerling die het schoolexamen niet heeft kunnen afronden in alle vakken, toch al start in het 1e tijdvak met het centraal examen. Bijvoorbeeld: bij een leerling die lang ziek is (geweest) of een andere van zijn wil onafhankelijke omstandigheid.

Volgens de regels moet het schoolexamen afgerond zijn voor het 1e tijdvak, zie artikel 2.55 Wet voortgezet onderwijs 2020. Schoolbesturen kunnen hierop een uitzondering maken voor leerlingen die door speciale omstandigheden het schoolexamen niet hebben afgerond. De se-cijfers mogen ingeleverd worden bij ROD na de start van het 1e tijdvak, het betreffende schoolexamen moet dan zijn afgerond vóór het centraal examen van dat vak.

De directeur kan ook beslissen dat een leerling die ziek was voor 1 of meer vakken examen mag doen in het 2e en/of 3e tijdvak.

Zie → DUO examen spreiden over meer tijdvakken

Normen voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs

Scholen hebben ruimte om zelf, in overleg met de medezeggenschapsraad, de onderwijstijd in te vullen en te spreiden. De urennormen in het voortgezet onderwijs gelden voor de hele opleiding:

- 3700 uur voor het vmbo;
- 4700 uur voor de havo of
- 5700 uur voor het vwo.

De urennorm per opleiding maakt het voor scholen mogelijk om de uren over alle leerjaren te verspreiden. Scholen kunnen zelf kiezen hoe zij hun onderwijsprogramma inrichten. Zolang zij maar elke leerling de mogelijkheid bieden een programma te volgen dat voldoet aan de wettelijke urennorm. En zolang de leerlingen maar minimaal 189 dagen per jaar onderwijs krijgen. Binnen de urennorm is veel ruimte voor maatwerk. Iedere leerling kan een programma volgen dat aan de wettelijke urennormen voldoet. Maar voor iedere leerling mogen scholen ook van de normen afwijken als het in het belang van de leerling is. Sommige leerlingen hebben genoeg aan minder onderwijstijd. Andere leerlingen hebben juist meer onderwijstijd nodig. Binnen normen voor onderwijstijd is daar ruimte voor. Soms heeft een leerling bijvoorbeeld genoeg aan 2 in plaats van 3 uur Nederlands of natuurkunde. Die leerling kan dan dat uur aan een ander vak besteden of bijvoorbeeld aan zelfstudie.

Er is ook veel ruimte voor de invulling van de onderwijstijd. Scholen kunnen de onderwijstijd voor gewone lessen gebruiken, maar bijvoorbeeld ook voor stages, projecten bij bedrijven of om colleges of vakken te volgen aan een universiteit.

Zie → Normen voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs

Vak op een hoger niveau volgen

Leerlingen die erg goed zijn in een bepaald vak, mogen dat vak op een hoger niveau volgen. Een vak volgen op een ander niveau dat niet op het eigen niveau bestaat, kan op havo niet. Op vmbo kan het wel, maar alleen als het om een extra vak gaat. Als een vak op een hoger niveau is afgelegd, wordt dit op het diploma en de cijferlijst gezet.

Zie → DUO Vak op een hoger niveau

Praktijkvoorbeelden verzameld vanuit verschillende scholen binnen ons SWV

MOGELIJKHEDEN VOOR DE ONDERBOUW

Knippen in het curriculum

In de onderbouw kan er geknipt worden in het curriculum. Het is mogelijk om dan bijvoorbeeld jaar 2 en 3 samen te voegen. Versnellen kan een oplossing zijn een voor gebrek aan aansluiting (bijv. ervaring van kinderachtigheid in de klas) of wanneer een leerling is vastgelopen en niet meer gemotiveerd is. Voor sommige leerlingen is een betere optie compacten en verrijken. In de onderbouw is voor sommige vakken (bijv. wiskunde) versnellen in de praktijk veelal compacten en verrijken; wat de leerling niet nodig heeft dat is geschrapt en de leerling krijgt eerder opdrachten/stof met meer uitdaging.

Het is van belang om bij een dergelijk versnellingsprogramma de volgende zaken goed in acht te nemen:

- Leerling dient enige zelfstandigheid te hebben en moet initiatief kunnen nemen.
- Het vraagt van docenten dat ze goed zicht hebben op het curriculum en dat ze weten wat eventueel weggelaten kan worden.
- Er moet iemand zijn die het kan coördineren. Van belang is dat er met docenten van jaar 2 en 3 voor ieder vak een programma wordt gemaakt. Bij bepaalde scholen is er binnen iedere vaksectie een coördinator voor maatwerk beschikbaar.
- Vakken die er in leerjaar 3 nieuw bijkomen kunnen alvast voor bijvoorbeeld een uur per week opgepakt worden door de leerling.
- Bij bepaalde vakken is het ook een mogelijkheid om een half jaar het vak in klas 2 te volgen en het andere half jaar in klas 3.

Meer of minder lesuren

Een leerling hoeft niet voor alle vakken het aantal lesuren dat daarvoor staat te volgen. Dat kunnen er ook meer of juist minder zijn. Wel geldt er een minimaal aantal uur per opleiding, de urennorm. De school moet ervoor zorgen dat een leerling een programma volgt dat aan het minimale aantal uren voldoet. Hoe die uren verdeeld zijn over de vakken, is aan de school zelf en mag per leerjaar en per leerling verschillen.

Voor leerlingen op het vwo is het mogelijk om leerjaar 1 en 2 te combineren en in 1 jaar te doen. Op deze manier kunnen ze na 5 jaar examen doen.

Vakolympiades

Deelname aan natuurkunde olympiade junior, biologie olympiade junior, IJSO (international junior science olympiad).

Praktijkvoorbeelden verzameld vanuit verschillende scholen binnen ons SWV MOGELIJKHEDEN VOOR DE BOVENBOUW

Schoolexamen (volgens planning IVIO) en Centraal examen op school

Je markeert als school in de jaarplanner van IVIO van de vakken welke toetsen het PTA gaan vormen, dus het SE. Deze toetsen moeten op school onder toezicht worden afgenomen. Het vakkenpakket moet dan volgens de wettelijke voorschriften zijn dus inclusief PWS en maatschappijleer. De leerling kan dan meedoen met de gewone leerlingen aan het CE. Let op: alle vakken moeten binnen 2 jaar behaald zijn, anders alsnog deelcertificaten/staatsexamen.

Staatsexamen met diploma van school

Leerlingen volgen de jaarplanner van IVIO en school meldt leerlingen à 144 per vak aan voor staatsexamen of 720 voor een geheel examen. DUO stuurt dan een standaard mail dat het niet goedgekeurd is. Daar kun je als school bezwaar tegen maken en dan kijkt er een medewerker van DUO mee en wordt het mogelijk alsnog goedgekeurd. De school moet dan een officiële verklaring afleggen, waarin staat dat de school geen examen kan faciliteren voor deze leerling en dat ze daarom het staatsexamen zullen gaan afleggen.

Zie → toelatingsbeleid staatsexamens aangepast voor meer uitleg.

Colloquium Doctum

Een andere route is het werken aan vakken (via school of via IVIO) voor een toelating bij de RuG. De leerling kan dan staatsexamens doen in enkele vakken zodat de leerling genoeg heeft voor een Colloquium Doctum op 21-jarige leeftijd (zie site van de universiteit welke vakken op VWO-niveau behaald moeten zijn).

Vervroegd of versneld examen

Het is ook mogelijk en wellicht motiverend om leerlingen al in het voorexamenjaar laten deelnemen aan één of meerdere examens. Voor leerlingen die anderstalig zijn opgevoed (Engels, Frans of Duits) kan dit ook een uitkomst zijn.

Dit kan ook al in vwo 4, aangezien het eindcijfer van een (met succes) afgesloten vak twee jaar geldig blijft.

Hierbij geldt wel dat het geen officieel gespreid examen is, dus dat de leerling over het totaal van de examens één herexamen kan afleggen, dat moet gedaan worden in het jaar waarin het examen is gedaan.

Dat betekent dat een kernvak/profielvak afsluiten in vwo 4 wel gegarandeerd het door de leerling beoogde resultaat moet opleveren, anders moet de leerling de gok wagen en in vwo 4 herexamen doen aannemende dat er in vwo 5 of vwo 6 geen vak zal zijn dat een herexamen nodig heeft.

Vakolympiades

Deelname aan vakolympiades. Die zijn er in de bètavakken maar ook bijv. aardrijkskunde, informatica en filosofie. Er zijn ook vakoverstijgende olympiades.

De voorbereiding op de nationale of internationale eindronde betekent in ieder geval studiemateriaal op academisch niveau en soms ook practica aan een universiteit.

Er zijn universiteiten die leerlingen die hebben meegedaan aan de nationale eindronde (daarna) vakken laten volgen aan de universiteit. Of dat eventueel vrijstelling oplevert, is verschillend.

Programma van toetsing en afsluiting (PTA)

Scholen stellen zelf het schoolexamen op. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) bepaalt welke onderwerpen minimaal aan bod moeten komen in het schoolexamen.

In tegenstelling tot het centraal examen bepalen scholen bij het schoolexamen zelf wanneer en hoe ze de verplichte stof van het schoolexamen toetsen. Het schoolexamen bestaat meestal uit meerdere toetsen per vak. Dit kunnen mondelinge, praktische of schriftelijke toetsen zijn. In principe zit er veel ruimte in het PTA dat de school vastlegt. Wanneer er in het PTA staat dat er schriftelijk getoetst wordt dient dat echter ook zo te gebeuren, daar kan dan niet meer van afgeweken worden. Het kan dus handig zijn om hier rekening mee te houden en het binnen het PTA ruimer te omschrijven.

Zie via de link een artikel hierover vanuit de VO-raad:

[Een PTA dat past bij de onderwijsvisie van jouw school - VO-raad](#)

Speciale voorzieningen wanneer jongeren staatsexamens doen

Wanneer leerlingen staatsexamens doen kunnen de speciale voorzieningen aangevraagd worden bij DUO. Wanneer DUO twijfelt over aanvragen voor speciale voorzieningen leggen zij het voor aan het college voor toetsen en examens. Het OPDC SWV Groningen stad heeft de ervaring dat er bij DUO ook wordt meegedacht wanneer jongeren geen vastgestelde classificatie hebben. Soms is er dan meer mogelijk dan je op voorhand zou denken.

Praktijkvoorbeelden verzameld vanuit verschillende scholen binnen ons SWV MOGELIJKHEDEN ALLE LEERJAREN

Strippenkaart voor lessen

Maak gebruik van strippenkaarten om bijvoorbeeld per week of per periode enkele lessen niet te volgen. Of maak afspraken om lessen in te ruilen voor andere enkele andere activiteiten. Leerlingen krijgen zo de ruimte om 'overbodige' lessen over te slaan en zich te verdiepen in andere onderwerpen. Tevens kan het ondersteunend zijn voor leerlingen die snel vermoeid of overprikkeld zijn.

Roosteraanpassingen

Maak een aangepast rooster mogelijk. Veel hoogbegaafde leerlingen geven aan meer flexibiliteit nodig te hebben in hun schooluren, om zich naast het reguliere programma te kunnen verdiepen in andere onderwerpen.

Ondersteuningsprofiel

Neem voorzieningen voor hoogbegaafde leerlingen op in het beleidsplan/schoolondersteuningsprofiel van de school.

Culturele festivals

Deelname aan culturele festivals als bijvoorbeeld 'Jonge Harten'. Voor de creatieve/makende hoogbegaafde leerlingen een mooi platform om hun talenten verder te ontdekken en ook om uitdagingen aan te gaan.

Coaching

Zet coaching in zodat de leerling begrijpt wat het betekent om hoogbegaafd te zijn en waardoor de leerling bepaalde ontbrekende (basis)vaardigheden kan leren. Zorg voor persoonlijke begeleiding. Hierbij staat het signaleren van behoeften als het tonen van oprechte interesse in de leerling centraal.

Valkuilen bij de begeleiding

- De gegeven ondersteuning past niet bij de behoeften van de leerling. Dit kan gebeuren door gebrek aan dialoog met de leerling of een gebrek aan kennis over hoogbegaafdheid
- De ondersteuning bestaat uit extra werk of meer van hetzelfde.
- De informatie over de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen is gebrekkig en wordt niet altijd gedeeld met leerlingen en hun ouders. Dat leidt ertoe dat ze niet weten dat ze om ondersteuning kunnen vragen en om welke ondersteuning ze kunnen vragen.
- De leerling wordt te veel vrijgelaten. Leerlingen krijgen soms extra verdiepende en verrijkende opdrachten aangereikt, maar zijn vervolgens volledig op zichzelf aangewezen om de opdrachten te maken.
- De kennis over hoogbegaafdheid is geconcentreerd bij één persoon. Om de juiste begeleiding te kunnen verzorgen zou het hele docententeam kennis daarvan moeten hebben.
- Er wordt te weinig afgestemd tussen begeleider en docenten. Daardoor schiet de ondersteuning van de hoogbegaafde leerlingen gedurende de hele middelbare schooltijd te kort.

Overzicht van hyperlinks per thema

<i>Thema</i>	<i>Bron</i>	<i>Link / verwijzing</i>
Ruimte in regels	Steunpunt Passend Onderwijs	<u>Steunpunt passend onderwijs Ruimte in regels</u>
Maatwerk examens	Steunpunt Passend onderwijs	<u>Steunpunt passend onderwijs maatwerk bij examens in het reguliere voortgezet onderwijs</u>
DUO examenloket	Examenblad	<u>DUO Examenloket</u>
Staatsexamen in extra vak	DUO	<u>DUO Staatsexamen in een extra vak</u>
Aangepaste afname examens	DUO	<u>DUO Aangepaste afname eindexamen</u>
Gespreid examens	DUO	<u>DUO gespreid examens</u>
Vak op een hoger niveau	DUO	<u>DUO Vak op een hoger niveau</u>
Spreiden over tijdvakken	DUO	<u>DUO examens spreiden over meer tijdvakken</u>
Internet schooldossier	Onderwijsinspectie	<u>Internet Schooldossier</u>
Maatwerkschema	VO-raad	<u>Schema maatwerk VO-raad</u>
Passend examineren	Expertisepunt Passend Examineren VO	<u>Passend examineren vo</u>
Digitaal afstandsonderwijs	Open overheid	<u>Als een leerling tijdelijk niet naar school kan</u>
Normen onderwijstijd	Rijksoverheid	<u>Normen voor onderwijstijd in het voortgezet onderwijs</u>
College voor toetsen en examens	College voor toetsen en examens	<u>College voor toetsen en examens</u>
Toelatingsbeleid staatsexamens	College voor toetsen en examens	<u>Toelatingsbeleid staatsexamens aangepast</u>
Handreiking Passend Examineren	Examenblad	<u>Handreiking passend examineren</u>
Profielwerkstuk hoogbegaafdheid	Talentstimuleren.nl	<u>Profielwerkstuk Hoogbegaafde middelbare scholieren verdienen ook aandacht</u>